

گولن: راوی رویکردی تازه در اسلام متجدد

گزارشی از کنفرانس همزیستی مسالمت آمیز: نوآوریهای فتح الله گولن در دنیای معاصر

هلند - نوامبر ۲۰۰۷

حیدر شادی*

عنصر محوری هر دو شخصیت دانست و با اشاره به وضعیت صوفیان مولوی در رقص و سماع گفت: بر اساس تفکر مولوی انسان باید با داشتن پای ثابت در یک سنت با پای دیگر در فرهنگهای دیگر سیر کند. نکته ظریف این نگاه آن است که بدون پای ثابت در یک سنت، صوفی قادر به چرخ زدن و سیر در فرهنگهای دیگر نخواهد بود. به اعتقاد آقای میشل، گولن با پای ثابتی که در فرهنگ اسلامی دارد می تواند در فرهنگهای دیگر از فرهنگ سکولار گرفته تا دینی سیر کند.

دکتر ریچارد خوری استاد دانشگاه آمریکایی بیروت در سخنان خود با اشاره به وجود نوعی از "بی نهایتی" و "انفتاح" در تعریف امر متعال در ادیان و فرهنگهای مختلف، رویکرد پلورالیستی و متساهلانه فتح الله گولن با سایر فرهنگها را ملهم از همین اندیشه دینی - اسلامی دانست. به نظر دکتر خوری پلورالیسم لازمه ارتباط واقعی با امر متعال است. چنانچه عرفا عموماً پلورالیست بوده اند.

دکتر تری ماتیز از دانشگاه کالیفرنیا به مستندات گفتگوی بین دینی در متون مقدس اشاره کرد. وی بعد از اشاره به فرازهایی از کتب مقدس درباره گفتگوی بین دینی آیه "قل تعالوا الی کلمه سواء بیننا و بینکم..." در قرآن را یکی از زیباترین دعوتها به گفتگو دانست. وی سپس با اشاره به آیه "لکم دینکم و لی دین" گفت: بر اساس این آیات ارتباط مسلمانان با سایر ادیان در دو مرحله صورت می گیرد: در مرحله اول پیشنهاد گفتگو می شود و اگر چنانچه این گفتگو منجر به تفاهم نگردد با بیان اینکه هر کس به دین خود، سیاست "همزیستی مسالمت آمیز" اتخاذ می گردد و خشونت تجویز نمی گردد.

آقای یثرو ماریان مدیر انجمن مسائل معنوی - عمومی معاصر در کمبریج با اشاره به گسترش دین از دهه های آخر قرن بیستم به این سو اهمیت فتح الله گولن را در این فضا مورد بررسی قرار داد. آقای این فرای از دانشگاه ملیورن استرالیا در مقاله خود به برخی از مشترکات ادیان ابراهیمی اشاره کرد.

کنفرانس بین المللی "همزیستی مسالمت آمیز: نوآوریهای فتح الله گولن در دنیای معاصر" روزهای ۲۲ و ۲۳ نوامبر ۲۰۰۷ مصادف با اول و دوم آذر ۱۳۸۶ در دانشگاه اراسموس شهر روتردام هلند برگزار شد. در این کنفرانس که توسط آکادمی دیالوگ روتردام و دانشگاه لیدز متروپولین انگلستان برگزار شد شرکت کنندگانی از کشورهای مختلف جهان از جمله هلند، انگلستان، آلمان، فرانسه، ازبکستان، ترکیه، ایران، استرالیا، روسیه، بلژیک، لبنان، سوئد، ایرلند، ایتالیا و اسلواکی مقالاتی درباره ابعاد مختلف جریان فکری فتح الله گولن و تاثیرات آن در سطح بین المللی ارائه دادند.

فتح الله گولن اندیشمند معاصر ترک که اکنون در آمریکا زندگی می کند در عین تاکید بر اهمیت ارزشها و همینطور باورهای سنتی - اسلامی، ارزشهای جدید مدرنیته مثل دموکراسی، حقوق بشر، آزادی بیان، تساهل و مدارا را می پذیرد. از همین رو وی به عنوان اندیشمند مسلمانی که ارزشهای اسلامی را با ارزشهای مدرن سازگار دانسته و از تقابل و تضاد غرب با جهان اسلام می کاهد هم در جهان اسلام و هم در غرب مورد توجه قرار گرفته است.

در سالهای اخیر کنفرانسهای زیادی در آمریکا و اروپا درباره فتح الله گولن برگزار شده است که یکی از مهمترین آنها در ماه اکتبر سال جاری یعنی یک ماه پیش از کنفرانس روتردام، با همکاری دانشگاه بیرمنگام، انستیتوی خاورمیانه لندن، مدرسه عالی اقتصاد لندن و انستیتوی خاورمیانه بریتانیا در لندن برگزار شد.

در این کنفرانس موضوعات مختلفی همچون: عقل و ایمان در فلسفه گولن، گولن میان غرب و شرق، پلورالیسم در اندیشه گولن، گفتگوی بین فرهنگی و گولن، حقوق بشر و دموکراسی در اندیشه گولن مورد بحث قرار گرفت.

آقای توماس میشل رئیس سابق دپارتمان روابط اسلام و مسیحیت واتیکان در سخنانی با عنوان "فتح الله گولن: پیرو واقعی جلال الدین رومی" تاثیرات اندیشه و اسلام عرفانی مولوی بر گولن را مورد بررسی قرار داد. وی عشق به خدا را

دکتر کلاس گریل از دانشگاه گوتنبرگ سوئد در مقاله ای با عنوان "فراسوی شرق و غرب: فتح‌الله گولن و تفکر مرزی" موقعیت مرزی گولن، در مرز سنت و مدرنیته و یا شرق و غرب، را نه یک ترکیب دلبخواهی و مصلحتی بلکه مبتنی بر ماهیت مرزی وجود و زندگی دانست. آقای اوزجان کلننش دانشجوی حقوق بشر از دانشگاه ازکس انگلستان درباره تاثیر جریان گولن در ارتقای حقوق بشر در جهان اسلام و دنیا سخنرانی کرد. آقای کلننش با اشاره به تاکید خاص گولن بر محوریت آزادی در سعادت مادی و معنوی بشر گفت: از دیدگاه گولن اختیار به عنوان مهمترین ویژگی انسان در اسلام پاس داشته می‌شود. ایمان و عمل تنها به شرط اختیاری بودن می‌توانند به استكمال آدمی کمک کنند. به نظر آقای کلننش پذیرش ارزشهایی همچون آزادی عقیده و بیان، دموکراسی و ... از سوی گولن با تکیه بر همین استدلال است. وی گفت: گولن با همین مبنا و با استفاده از اجتهاد است که در خصوص حکم ارتداد عدم مجازات اعدام را فتوی داده است.

یکی از پانلهای کنفرانس به تحقیقات تطبیقی بین گولن و سایر اندیشمندان اختصاص داشت. در این پانل مقالاتی در تطبیق تفکر گولن با تفکر متفکران دیگری همچون: اسپینوزا، سعید نوری، اندیشمند متجدد و مسلمان ترکیه در نیمه اول قرن بیستم، طارق رمضان، روشنفکر مسلمان مقیم فرانسه، و عبدالکریم سروش ارائه شد. مقاله اینجانب با عنوان "گفتگوی بین دینی از دیدگاه عبدالکریم سروش و فتح‌الله گولن" نیز در این بخش ارائه شد. در این مقاله گفته شد که اگر چه هر دو متفکر بر گفتگو، تکرر و تولرانس دینی تاکید دارند ولی رویکردها، منابع و دلایل آنها متفاوت است. در حالیکه گولن عمدتاً تولرانس را به عنوان یک ضرورت عملی و همینطور ارزش اسلامی مطرح در منابع اسلامی اعم از کتاب و سنت مورد تاکید قرار می‌دهد، سروش بر اساس تئوریهای معرفت شناختی مدرن آن را ناشی از تکرر واقعی حقیقت دینی می‌داند. تکرری که ریشه در تکرر معرفتی و وجودی دارد. دکتر سروش معتقد به تحول فهم دینی است و تصریح می‌کند که نباید به دنبال پیدا کردن ارزشهای مدرن در لابلای متون دینی باشیم. از این حیث شاید بتوان سروش را متفکر مسلمان مدرنیست و گولن را متفکر مسلمان سنت‌گرا نامید. و احتمالاً به خاطر اینکه گولن برخلاف سروش قرائت سنتی از دین را حفظ می‌کند در بین توده مردم ترکیه پذیرش بیشتری دارد.

حاضران در جلسه توجه خاصی به این موضوع نشان دادند. استاد یکی از دانشگاههای کمبریج با اشاره به آشنایی خود با سروش گفت: وی علیرغم

تاکیدی که بر ایمان به عنوان مغز دین دارد بیشتر رویکرد جامعه شناسانه دارد تا ایمان مدارانه و ایمان دغدغه اصلی وی نیست. استاد دانشگاه آمریکایی بیروت با رد سخنان شرکت کننده قبلی افرادی مثل سروش و محمد ارون را به عنوان متفکران مسلمان مدرنیست مهم واصل تلقی کرد. با توجه به گستردگی بحث بنده به ذکر این نکته اکتفا کردم که ارزیابی صحت و سقم دو جریان مدرنیسم و سنت گرایی در جهان اسلام کار ساده ای نیست و من برای جواب به این سوال است که تصمیم گرفته ام سه سال دوره دکتری را به این موضوع اختصاص بدهم. با این نکته که خنده حضار را به دنبال داشت بحث این دو استاد خاتمه یافت. شرکت کننده دیگری نیز که دانشجوی دکتری دین شناسی در دانشگاه لیون و مدیر یک مرکز گفتگوی دینی در بروکسل بود به سنت‌گرا نامیدن گولن اعتراض کرد و گفت گولن با اندیشه های مدرن آشنایی دارد و خیلی از ارزشهای مدرن را می‌پذیرد. وی پیشنهاد کرد که به جای تقسیم بندی اندیشمندان معاصر مسلمان به بنیادگرا، سنت‌گرا و مدرنیست بهتر است آنها را به عالم و روشنفکر تقسیم کنیم. توضیح من آن بود که: اگر چه تقسیم بندی دیگر دارای مشکلاتی است و موجب برخی از سوء فهمها می‌شود ولی نسبت با بقیه، از جمله عالم و روشنفکر جامعتر و روشنتر به نظر می‌رسد. بعد دلایلی برای سنت‌گرا نامیدن گولن آوردم از جمله آنکه سنت‌گرا یا مدرن بودن به معنای آشنایی و عدم آشنایی و یا پذیرش و عدم پذیرش برخی از سنتهای سنتی و مدرن نیست بلکه بیشتر به رویکرد کلی بر می‌گردد.

خانم تینکه پشینک دانشجوی دکتری دانشگاه لیون در مقاله ای با عنوان "تفکر احیاگرانه فتح‌الله گولن"، اندیشه احیاگرانه گولن را به مثابه آلترناتیوی برای مدرنیسم آتاتورک مورد ارزیابی قرار داد. وی به اشاره به وجود ویژگیهای اسلام آناتولی یا ترکی در تفکر گولن گفت: مهمترین مولفه این اسلام ایمان گرایی به جای شریعت گرایی و تساهل صوفیانه به جای خشونت است امری که سازگاری اسلام با مدرنیته را ممکن می‌سازد. وی افزود: گولن در تلفیق سنت و مدرنیته چنان عمل کرده است که چارچوب فکری او نه صرفاً یک تفکر التقاطی بلکه تفکری واجد اصالت تلقی می‌شود.

او وقتی از اهمیت آزادی و یا تولرانس صحبت می‌کند به همان اندازه صحبت از ایمان و قناعت لحن جدی و اصیل دارد. به نظر وی جنبه اهمیت دیگر گولن در آن است که فقط یک تئوریسن نیست و در عمل نیز منشأ تحولات زیادی شده است چنانچه از دو دهه قبل افراد زیادی، مخصوصاً

صاحبان صنایع، در ترکیه، اروپا و آمریکا، آسیای مرکزی و آسیای جنوب شرقی ملهم از اندیشه های او سازمانها و مراکز بزرگی را تاسیس کرده اند و عملاً وی به یکی از جریانهای مهم فکری و اجتماعی نه در جهان اسلام بلکه در دنیا تبدیل شده است. جریان فتح‌الله گولن بیشتر فعالیتهای خود را در سه محور آموزش، رسانه و پژوهش متمرکز کرده است. این جریان اکنون بالغ بر ۵ دانشگاه، ۵۰۰ مدرسه در بیش از ۱۰۰ کشور جهان، چندین روزنامه و مجله از جمله روزنامه زمان که به ده زبان منتشر می‌شود، شبکه های تلویزیونی از جمله سامان یولو، و مراکز پژوهشی مختلف در سراسر جهان می‌باشد. پیروزی حزب اسلامی میانه رو عدالت و توسعه در سالهای اخیر نیز از نتایج جریان گولن ارزیابی می‌شود.

خانم دکتر ویکتوریا لوینسکایا از دانشگاه ملی ازبکستان در مقاله خود با اشاره به نفوذ عمیق و گسترده جریان گولن در آسیای مرکزی، وجود اشتراکات مذهبی، تاریخی و زبانی ترکیه و آسیای مرکزی را در این امر دخیل دانست. وی همینطور با اشاره به شباهتهای تفکر گولن و جریان فکری اسلامی "جدیدین" در اوایل قرن بیستم در کشورهای ترک آسیای مرکزی گفت: مردم آسیای مرکزی نسبت به اندیشه های متجددانه و احیاگرانه سابقه ذهنی دارند.

در یکی از بخشهای کنفرانس مقالاتی درباره تاثیر جریان گولن در برخی کشورها و مناطق جهان ارائه شد. اروپای مرکزی، ایرلند، ازبکستان، انگلستان، آمریکا، روسیه و هلند از جمله این کشورها بودند. برخی دیگر از مقالات ارائه شده در این کنفرانس عبارت بودند از: رابطه عقل و ایمان در اندیشه سعید نوری، فتح‌الله گولن و پاپ بندیکت شانزدهم، اندیشه های گولن و اسپینوزا در تساهل و گفتگو، ترکیه مدرن فتح‌الله گولن به مثابه مدل، دین عقلانی، راه میانه گولن، گولن: پلی بین شرق و غرب.

یکی از خصوصیات بارز این کنفرانس که ذکرش را لازم می‌دانم نظم و ترتیب دقیق آن بود. امور مختلف کنفرانس از قبیل ایاب و ذهاب، راهنمایی شرکت کنندگان، اقامت و ... در کمال نظم مدیریت شد. و همینطور علاوه بر کتابچه چکیده مقالات، کتاب حاوی متن کامل مقالات نیز در ۵۳۳ صفحه قبل از کنفرانس چاپ و توزیع شده بود. کنفرانس با نمایش فیلم مستندی درباره زندگی فتح‌الله گولن و فعالیت سازمانهای وابسته به این جریان عصر روز جمعه ۲۳ نوامبر به پایان رسید.